

W.J. van Asselt

Confessioneel 111/3 - 4 (februari 1999) 7

Voetius wordt mistekend en miskend als wij hem afschilderen als een dorre en wereldvreemde theoreticus die theologie bedreef achter een schrijftafel. Hij kende de gemeente, haar vragen en noden. Wij moeten niet vergeten dat Voetius naast zijn meer dan 40-jarige hoogleraarschap tot 1673 tevens gereformeerd predikant te Utrecht was. Als predikant te Heusden was hij reeds zeer geliefd bij het gewone volk. En met de hoogleraar in Utrecht was het niet anders. Met grote sociale bewogenheid in de kwestie van lombardiërs of pandjesbazen (die woekerrente vroegen) kwam hij op voor de armen en misdeelden, de 'schamele' gemeente.

De documenten die door J.A. Cramer gepubliceerd werden, onthullen hoe Voetius betrokken werd bij vele praktische aangelegenheden, zoals huwelijkszaken, zelfmoordgevallen, economische kwesties, alsmede de telkens terugkerende problemen met de overheid in zake het gebruik van kerkelijke goederen. Zijn maatregelen op dit laatste gebied konden op zijn zachtst gezegd op weinig populariteit bij de overheid rekenen.

Deze aandacht voor de buitenkant correspondeerde met die voor de binnenkant van het christelijke leven. Wanneer Voetius schrijft over 'geestelijke verlatingen' krijg je het gevoel dat hij zelf door deze ervaring van duisternis is heengegaan. In het traktaat daarover biedt hij studenten en gemeenteleden — wat hij zelf noemt — een 'therapie' om van deze 'slepende ziekte' af te komen. In het eerste gedeelte van zijn verhandeling geeft Voetius een soort pathologie (beschrijving van symptomen) van het verschijnsel 'geestelijke verlating'. Kern van de geestelijke verlating is het gebrek aan geloofs zekerheid. Het is de ervaring van een gemis, het gemis namelijk van de diepe

vrede en vreugde in God, die de zekerheid van het geloof met zich mee brengt. Het betreft niet zozeer de ervaring van Gods volstrekte afwezigheid als wel de ervaring van Gods verborgenheid.

Voetius is van mening dat geloofszekerheid tot stand komt door middel van wat hij een reflexieve daad van het geloof noemt. In de geestelijke verlating wordt die reflexieve geloofsdaad belemmerd. Tegenwoordig zouden wij zeggen: ik weet wel dat er een God is: maar zijn aanwezigheid openbaart zich niet in mijn leven, omdat ik mij niet aan God kan overgeven. De hemel lijkt wel van koper. Als een zorgvuldig therapeut gaat Voetius dan na wat de oorzaken daarvan zouden kunnen zijn en beschrijft hij zeer realistisch de geestelijke en lichamelijke verschijnselen, die met de geestelijke verlating gepaard kunnen gaan. Hij geeft de verschillen aan tussen geestelijke verlating en gevoelens van zwaarmoedigheid, de verschillen tussen gevoelens van verlating en die van wanhoop; en de verschillen tussen verlating en de aanvallen van de duivel zoals Luther die beschreef.

Bij zijn beschrijving van de verschillen tussen melancholie en verlating valt het je op met hoeveel psychologisch inzicht de Utrechtse hoogleraar te werk gaat. Zijn beschrijving lijkt op het classificatie-systeem van de moderne psychiatrie: verminderde interesse, verminderd vermogen tot nadenken, lusteloosheid enz. komen letterlijk in de criteria voor depressiviteit voor.

Voetius' therapie

In het tweede gedeelte bespreekt Voetius welke geneeswijze toegepast moet worden en wat de geneesmiddelen zijn die aangewend kunnen worden. Verkeerde middelen zijn bijvoorbeeld goedbedoelde, maar misplaatste en voorbarige troost van anderen; het voorhouden van Gods geboden zonder meer ('U moet dit geloven', 'dat doen' of 'dit nalaten'). Ook moeten predikanten niet 'proberen de kwaal als iets onbeduidends voor te stellen, alsof het niets te betekenen zou hebben, of een typisch geval zou zijn van gebrek aan inzicht en dwaze inbeelding' (*Askètika*, 546 vert. C.A. de Niet).

Naast heel praktische aanwijzingen zoals op tijd naar bed gaan, een gezond leven leiden en eventueel het gebruik van een dieet (!), noemt Voetius als de twee belangrijkste geneesmiddelen:

1. — de erkenning dat de verlating een kruis is waarmee God zijn kinderen bezoekt;
2. — het vertrouwen dat Jezus Christus in zijn geestelijke strijd ons in deze verlating reddend is voorgegaan.

Bovendien moeten we bedenken dat de waarheid van het geloof niet bestaat uit louter en alleen troost. 'Wij kunnen,' zegt hij, 'veel bezitten zonder het te beseffen.' 'En,' zo voegt hij eraan toe, 'hoewel God de bewerker van dit kruis van verlating is, zal Hij daarin altijd maat houden.' En dan volgt een prachtige zin, die de lezer altijd bijblijft: 'God zal uitkomst geven, want in de verlating verlaat Hij ons niet' (*nam deserendo non deserit*).

Op zeer pastorale wijze bespreekt Voetius aan het slot van zijn uiteenzetting enkele vragen die in de gemeente leven. Mensen die gebukt gaan onder de ervaring van Gods verborgenheid moeten niet van het H. Avondmaal wegblijven, en mensen die door het aanhouden van deze ervaring suïcidale neigingen hebben, krijgen extra pastorale aandacht. Scherp wijst hij de opvatting af dat zij die tot een dergelijke daad zijn overgegaan voor eeuwig verloren zouden zijn: 'Wij weten immers niet wat zich in hun gedachtenleven tussen God en hen voordoet, als ze niet meer kunnen horen of spreken'. (*Askètika*, 543, vert. De Niet)

Actualiteit

Lezing van Voetius' traktaat over geestelijke verlatingen doet beseffen dat de ervaring van Gods verborgenheid niet slechts van deze tijd is. Uit de bijbelgedeelten die Voetius citeert blijkt tevens hoe hij aansluit bij een belangrijk bijbels thema. In de tijd van Israëls ballingschap wordt in de profetie van Jesaja geroepen: *Voorwaar; Gij zijt een God, die Zich verborgen houdt, de God van Israel, een Verlosser* (Jes. 45: 15). Voetius verwoordt in het taalveld van zijn tijd en met de theologische methode die toen gebruikelijk was een ervaring van alle tijden. Zijn pastorale handreikingen met het oog op deze ervaring zijn daarom nog altijd het overwegen waard.